

Barns kommunikativa och kognitiva utveckling

Beskrivningar av typisk utvecklig upp till 25 års ålder

Varje barn är unikt och utvecklas i sin takt. Men utvecklingen sker oftast i en viss ordning. Här beskrivs den utifrån typiskt utvecklade barn med fokus på kommunikation och kognition. Det är generella beskrivningar upp till 25 års ålder.

De generella beskrivningarna kan användas som stöd när ett barns utvecklingsnivå ska beskrivas genom jämförelse med typisk utveckling. Det kan uttryckas som att till exempel ett barn som är tio år är "på en sexårings utvecklingsnivå".

Autism är en av de funktionsnedsättningar där utvecklingen kan vara ojämn mellan olika områden. En femåring med autism skulle till exempel kunna ha en kommunikativ utvecklingsnivå motsvarande en ettåring, en kognitiv utvecklingsnivå motsvarande en fyraåring och en motorisk utveckling som en typisk femåring.

Barns utveckling handlar om många andra saker, som finmotorik, grovmotorik och pubertet. Och så småningom att bli vuxen. De delarna går inte alltid i samma takt som den kognitiva utvecklingen. En ungdom som är 17 år men är på en sjuårings kognitiva utvecklingsnivå håller ändå på att bli vuxen.

0–1 år

Barnet utvecklar en grundläggande förståelse för omvärlden genom sina sinnen och genom samspel med andra.

- Barnet förstår tonfall och känslor.
- Barnets fokus är här och nu.
- Barnet förstår det som händer snarare än det som sägs med ord.
- Runt åtta månader börjar barnet förstå orsak och verkan, till exempel att en leksak trillar i golvet om man släpper taget om den.
- Runt nio månaders ålder lägger barnet märke till andras känslor och förstår grundläggande känslor hos sig själv och andra.
- Runt ett års ålder förstår barnet cirka 50 ord och kan använda upp till fem ord meningsfullt.
- Runt ett års ålder kan barnet enkel turtagning, till exempel först ger jag dig leksaken sedan får jag den tillbaka.

1–2 år

Barnet börjar minnas händelser och tänka bortom det man kan se konkret i omgivningen.

- Barnet kan dela uppmärksamhet med andra under korta stunder och förstår att andra har intentioner, till exempel barnet tittar på en leksak som pappan pekar på.
- Barnet söker och tycker om social kontakt och respons från andra.
- Ordförrådet växer snabbt. Vid två års ålder kan barnet använda cirka 50 ord meningsfullt. För varje nytt ord ökar förståelsen för cirka fem ord. Barnet börjar kombinera två ord, till exempel "mer vatten".
- Symbolleken börjar utvecklas, till exempel kan barnet låtsas mata en bebisdocka.
- Barnet börjar lösa enkla problem genom att pröva på olika strategier.
- Barnet börjar kunna sortera föremål och förstå kategorier.

2–3 år

Barnets tänkande blir mer avancerat men utgår fortfarande främst från det egna perspektivet.

- Barnet kan berätta om händelser och upplevelser.
- Barnet kan leka fantasilekar.
- Barnet förstår enkla instruktioner i flera steg.
- Ordförrådet växer snabbt, från cirka 50 ord till flera hundra.
- Barnet förstår och pratar om känslor men behöver stöd från vuxna för att hantera dem.
- Barnet är i trotsåldern och kan visa ilska och frustration med fysiska utbrott i stället för ord.
- Barnet börjar förstå tid och enkla orsakssamband.

3–5 år

Barnet utvecklar ett mer logiskt tänkande och får en ökad förståelse för sig själv.

- Barnet börjar använda ordet "jag" om sig själv.
- Barnet förstår mycket av det som sägs men inte alltid det som menas.
- Barnet börjar kunna koppla ihop en händelse med varför det blev så.
- Barnet kan se skillnader mellan sig själv och andra.
- Barnet utvecklar förmågan att ta andras perspektiv (så kallad theory of mind).
- Barnet berättar mer sammanhängande och strukturerat.
- Flera beteenden blir automatiserade, till exempel äta med gaffel utan att koncentrera sig på det.
- Barnet förstår regler men följer dem inte alltid.
- Runt fem års ålder har barnet en bättre förmåga att hantera sina känslor.

5–7 år

Barnet blir mer medveten om sig själv i relation till andra människor.

- Barnet börjar jämföra sig med andra.
- Barnet börjar förstå att olika människor fungerar på olika sätt.
- Barnet kan beskriva sina egna styrkor och svårigheter.
- Barnet inser att andra kan tänka och känna annorlunda och att människor kan dölja tankar och känslor.
- Barnet kan uppfatta och förstå sociala händelser, till exempel ett gräl i familjen.
- Barnet kan ta hänsyn till andras perspektiv i sin kommunikation.
- Barnet blir bättre på att styra sin uppmärksamhet och sina handlingar.

7–9 år

Barnets tänkande blir mer strukturerat och reflekterande.

- Barnet har ett ordförråd på cirka 5 000–7 000 ord.
- Barnet börjar organisera världen i kategorier.
- Barnet börjar bli medveten om sitt eget tänkande, så kallad metakognition.
- Barnet kan följa mer avancerade samtalsregler och förstår ironi och metaforer.
- Barnet kan koncentrera sig allt längre stunder.
- Barnet blir bättre på att ta in flera perspektiv och jämföra det mot sitt eget.

9–12 år

Barnet utvecklar abstrakt tänkande och får en bättre förmåga att lösa problem.

- Barnets förståelse för abstrakta ord och begrepp ökar.
- Barnet kan reflektera över egna och andras styrkor och svårigheter.
- Barnet kan resonera om flera perspektiv samtidigt.
- Barnet börjar resonera om sådant som inte har hänt, alltså att tänka hypotetiskt.
- Barnet kan hålla fokus längre stunder men tappar det lätt vid starka känslor eller distraktioner.

12–15 år

Ungdomen utvecklar sin förmåga att koncentrera sig och får allt bättre förutsättningar att förstå sig själv.

- Ungdomens abstrakta resonemang utvecklas snabbt.
- Ungdomen söker samhörighet med andra och meningsfullhet i livet.
- Ungdomen förstår osynliga processer, som till exempel tänkande.
- Ungdomen har förutsättning för att förstå sig själv och uttrycka sina behov.
- Ungdomen börjar resonera om framtiden.
- Ungdomen blir bättre på att styra sin uppmärksamhet och prioritera det som är viktigt.

15–18 år

Ungdomens identitet och självständighet blir allt viktigare.

- Ungdomen tänker mer logiskt och konsekvent.
- Ungdomen kan resonera kring ansvar, rättigheter och konsekvenser.
- Ungdomen förstår abstrakta begrepp och kan samtala om till exempel moraliska frågor.
- Ungdomen börjar se och förstå subtil social dynamik.
- Förmågan att planera och se konsekvenser blir allt bättre men är fortfarande instabil.
- Ungdomen kan ofta resonera klokt men inte alltid agera därefter.
- Ungdomen har mycket fokus på den egna identiteten och “Vem är jag?”.
- Ungdomens reglering av känslor är bättre men är under uppbyggnad vilket ibland kan resultera i känsloutbrott.

18–25 år

Den unga vuxna fungerar alltmer stabilt och självständigt.

- Under de här åren mognar flera kognitiva förmågor, bland annat planering, konsekvenstänkande, prioritering och kontroll av känslor. Det som mognar sist är förmågan att hantera flera mål samtidigt och väga kortsiktiga vinster mot långsiktiga konsekvenser.
- Den unga vuxna kan reglera sina känslor och reflektera över den eget tänkandet utan stöd från andra.
- Den unga kan ha ett moget och vuxet samtal vilket bland annat innebär att använda abstrakta resonemang, reflektera kring värderingar och möjliga konsekvenser av sina handlingar.
- Den kognitiva flexibiliteten ökar och den unga kan ta alltmer hänsyn till egna styrkor och svårigheter.
- Den unga vuxna börjar förstå vikten av självbestämmande.
- Den egna framtiden får större plats i medvetandet.
- Den unga vuxna kan i stunden stanna till och ändra sitt beteende när det är funktionellt att göra så.
- Runt 25 års ålder är det exekutiva funktioner fullt utvecklade med bland annat arbetsminne, impulskontroll och förmåga att skifta perspektiv och fokus.

Den här texten är publicerad av Habilitering & Hälsa, Region Stockholm.

För att hitta den och andra texter, se habilitering.se.

